

УДК 378.091.313

Г. М. ШМЕЛЬКОВА

доцент кафедри ділової комунікації

Н. Г. ШПАКОВА

викладач

Запорізький національний університет

РОЛЬ І МІСЦЕ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ КОНТРОЛЮ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Стаття привертає увагу до одного зі шляхів поліпшення якості освіти, ефективного управління підготовкою фахівців у вищій школі, а саме до підвищення рівня здійснюваного контролю за навчально-пізнавальною діяльністю студентів. Підкреслюється необхідність вивчити педагогічні умови застосування контролю як дієвого шляху стимулювання студентів до учіння. Висвітлено той факт, що рівень сформованості мотиваційної сфери проявляється через такі показники, як: глибина усвідомленості прагнень до знань, розвиток вміння висувати аргументовані вимоги щодо змісту навчання; міцність поєднання різних мотивів навчання; чіткість визначених цілей навчання; стійке бажання до отримання позитивних емоцій у ході навчально-пізнавальної діяльності, визначеність напрямку навчальних інтересів.

Ключові слова: ефективність контролю, компонент навчання, стандартизований контроль, тестування за допомогою ПК, інноваційні технології навчання, функції контролю, мотиваційна сфера навчання, рівні самостійності навчально-пізнавальної діяльності.

У сучасних умовах представники педагогічної науки ведуть пошук таких моделей навчально-виховного процесу у вищій школі, які б утвердили якісно нові взаємини між його учасниками. Вони повинні спрямовуватися на гуманізацію та активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, забезпечувати інтенсивне оволодіння ними необхідного комплексу знань, умінь і навичок, а також гармонійний розвиток особистості майбутнього фахівця, сприяти адаптації його до нових умов життя.

Орієнтування освіти на розвиток здібностей, творчих можливостей індивідуальності здійснюється лише за умов узгодженості дій у системі “студент↔викладач”. Підґрунтям сучасних дидактичних концепцій є принцип співробітництва, що передбачає розуміння навчання як єдності підпроцесів учіння (навчально-пізнавальної діяльності студентів) і викладання (навчальної діяльності викладача). Успішна взаємодія членів навчального процесу досягається завдяки інтенсивному застосуванню проблемних, дослідницьких методів навчання, а також використанню форм забезпечення самостійної організації учіння, в основу яких покладено ідеї педагогічного стимулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Одним із шляхів поліпшення якості освіти, ефективного управління підготовкою фахівців у вищій школі є підвищення рівня здійснюваного контролю за навчально-пізнавальною діяльністю студентів.

Проблеми, пов'язані з цим обов'язковим компонентом навчального процесу, розглянуто та проаналізовано сучасною педагогікою і психологією за різними напрямками: розроблення інноваційних технологій навчання (А. М. Алексюк, А. О. Андрющук, І. М. Богданова, М. В. Гриньова, О. С. Зайцев, С. О. Заславська, та ін.); використання багатобальної шкали оцінювання ЗУН (В. С. Аванесов, В. П. Беспалько, П. М. Величко та ін.); визначення теоретичних проблем контролю як одного з методів педагогічного стимулювання (І. Є. Булах, Л. О. Одерій, М. М. Ржецький).

У процесі дослідження навчально-пізнавальної діяльності студентів вищої школи проявилися реальні суперечності між: новими вимогами до сучасного рівня знань, умінь і навичок майбутніх фахівців і не досить високим рівнем матеріально-технічної бази навчальних закладів; творчим рівнем викладання та репродуктивним характером учіння; загальним підходом до проведення лекцій, спрямованим на підготовку фахівця високої кваліфікації, й індивідуальним сприйняттям їхнього змісту студентами. Реальні суперечності свідчать про наявність проблеми, що потребує розв'язання.

Частково подолати суперечності сучасного навчального процесу, на нашу думку, можна впровадженням інноваційних технологій навчання, в яких чільне місце займає контроль за рівнем ЗУН, що істотно стимулює студентів до навчально-пізнавальної діяльності. Все це спрямовано на створення індивідуальної моделі організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності та точніше визначення реального рівня здобутих ЗУН кожного студента.

Існує необхідність вивчити педагогічні умови застосування контролю як дієвого шляху стимулювання студентів до учіння. Актуальність потреби в подальшому розробленні проблеми застосування контролю з метою педагогічного стимулювання, вдосконалення та практичного впровадження його в складі інноваційної технології навчання є беззумівною.

Мета статті – виявити оптимальні педагогічні умови реалізації стимулюючої функції контролю ЗУН студентів вищої школи.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу визначити, що теоретичним обґрунтуванням педагогічного контролю є концепція навчання як системи (А. М. Алексюк, М. І. Махмутов, І. Я. Лернер). Вона включає викладання (діяльність викладача) та учіння (навчально-пізнавальна діяльність студентів), між якими існує прямий і зворотний зв'язок, що ґрунтується на контролі ЗУН. Психологічною сутністю стимулювання студентів до навчання є визначення контролю як єдності управління мотивацією суб'єкта учіння та саморегуляції навчально-пізнавальної діяльності (Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, К. К. Платонов, С. Л. Рубінштейн). Позитивні мотиви, здібності та навчальні потреби лежать в основі продуктивного учіння; активна навчально-пізнавальна діяльність є умовою формування особистості, що й приводить до сформованої мотиваційної сфери, яка реалізується за допомогою педагогічного стимулу у вигляді контролю.

Дидактична поліфункціональність контролю підкреслює його багатозначність. Неоднозначність, відсутність єдності у ставленні студентів і викладачів до реалізації функцій контролю потребує пошуку шляхів здійснення цього процесу. З урахуванням існування зв'язку між функціями контролю експериментально визначено провідні серед них (навчаюча, стимулююча, контролююча), підвищення рівня реалізації яких, на наш погляд, є важливим засобом зростання ефективності навчання студентів. Із введенням у навчальний процес нових технологій з'являються нові нетрадиційні форми та методи контролю. У цьому плані заслуговують уваги праці М. А. Бондаренка, Н. М. Буринської, І. Є. Булах, Н. Д. Наумова, В. Н. Нуждіна, Л. П. Одерія, В. Л. Рисс.

Часткове вирішення деяких методичних питань не розв'язує всіх проблем контролю за навчальними досягненнями студентів у цілому. Пошуки шляхів вдосконалення контролю свідчать про те, що впровадження його стандартизації, певною мірою, сприяє підвищенню його ефективності. Оцінювання, яке здійснюється в ході контролю ЗУН, стимулює студентів до активної навчально-пізнавальної діяльності, а отже, виступає навчальним фактором, що зумовлює позитивні результати навчального процесу.

Дієвими показниками дидактичної ефективності контролю ЗУН є періодичність, умотивованість навчально-пізнавальної діяльності, індивідуалізація та диференціація.

Студенти-першокурсники вважають, що ускладнення в навчально-пізнавальній діяльності зумовлюються об'єктивними причинами, недооцінюючи при цьому роль суб'єктивних, хоча експериментальні дані свідчать про їхню дієвість і дають підставу вважати їх провідними.

Найбільшу інформацію про якість навчально-пізнавальної діяльності студентів несе той вид контролю, вимоги до якого задовольняються більшою мірою.

Усі види контролю за навчально-пізнавальною діяльністю реалізуються в певних формах, методах і прийомах. Найкраще відповідає вимогам і має переваги стандартизований метод контролю ЗУН, який можна застосувати в більшості існуючих видів контролю. Найзручнішим при цьому є використання тестів із вибірковими відповідями, які позитивно змінили показники інтелектуально-пізнавального процесу [1]. Вищі показники спостерігаються в тій експериментальній групі, в якій використовували комп'ютерні тести, де умов стандартизації проведення контролю більше.

Необхідно зазначити, що традиційна система контролю не підвищує інтересу до навчання, студенти задовольняються інформативним викладом навчального матеріалу та мінімумом відповідної літератури, що свідчить про низький рівень активності навчально-пізнавальної діяльності. Розв'язання проблеми підвищення рівня ЗУН полягає в застосуванні інноваційних технологій із використанням такого контролю, який стимулює навчально-пізнавальну діяльність студентів, сприяє розвитку їхньої само-

стійності, приводить до підвищення рівня якості загальної підготовки, а також до виявлення та розвитку творчих здібностей кожного студента.

Запроваджена тематично-рейтингова система оцінювання ЗУН студентів створює ситуацію значущості всього процесу перевірки й оцінювання. Навчальні досягнення оцінюються за багатобальною шкалою, що замінила традиційну чотирибальну шкалу. Введення її дає змогу бачити реально досягнуті студентами навчальні успіхи, стимулювати їхню навчально-пізнавальну діяльність, сприяти навчальній змагальності тощо. Чим точніше оцінено ЗУН студента, тим якіснішою є інформація, яка необхідна для організації подальшої діяльності викладача, а також діяльності студента у навчанні [2].

Засвоєння знань являє собою складну психолого-педагогічну діяльність, в якій задіяно емоційно-вольові й інтелектуально-пізнавальні процеси. Значна роль в ефективній організації засвоєння ЗУН належить обраній системі оцінювання, яка використовується в ході контролю.

Рівень реалізації планів організації діяльності зумовлюється рівнем відповідної мотивації, яка передбачає з'ясування і задоволення потреб студентів у процесі успішного використання ними визначених завдань. Співвідношення при використанні дидактичних елементів у навчанні залежить від можливостей і вміння викладача задіяти якомога більше компонентів мотиваційної сфери на всіх етапах засвоєння знань.

При використанні тематично-рейтингової системи оцінювання ЗУН студентів цей процес включає: визначення освітніх вимог предмета, нормативної основи навчальної дисципліни (освітніх стандартів) і проєкцію їх на кожну частину навчального матеріалу, вивчення якої перевіряються й оцінюються; донесення до студентів і усвідомлення ними змісту ЗУН, які еквівалентні тій чи іншій якісній і кількісній оцінці; використання різних форм, методів та засобів оцінювання; вибір системи опорних оцінок із даного навчального предмета, яка відповідає його специфіці, забезпечує цілісне й об'єктивне оцінювання кожного студента і є посилюючою для реалізації викладачем; встановлення коефіцієнта вагомості кожної з кількісної оцінки й математичного механізму підсумовування їх за певний вид виконаних навчальних робіт і дисципліну загалом; встановлення математичних підходів до визначення рейтингового показника студента, на основі якого визначають його рейтинг на курсі; аргументування (зіставлення реальних знань із визначеними стандартами і змістом кожної якісної та кількісної оцінки) результатів оцінювання за будь-який вид роботи, виконаної студентом.

У разі наявності перелічених елементів оцінювання якісна та кількісна оцінка виконують відповідну стимулюючу функцію, сприяють виникненню у студентів відповідних внутрішніх мотивів, спонукають їх до систематичної розумової праці, зумовлюють саморух до саморозвитку і самозбагачення, самоорганізації студента в навчально-пізнавальній діяльності.

Ефективність здійснюваного контролю зумовлюється готовністю студента до нього. Рівень готовності залежить від ряду об'єктивних і суб'єктивних факторів. Тривожність – один із суб'єктивних факторів, який істотно впливає на динаміку формування готовності, зумовлює кінцеві результати контролю ЗУН студентів [3]. Внаслідок впливу тематично-рейтингової системи оцінювання ЗУН тривожність набуває тенденції до зменшення. Це сприяє поліпшенню емоційного стану студентів у ході навчального процесу. При цьому змінюється напрямок діяльності студента – із “спрямованості на себе” на “спрямованість на справу”.

Зважаючи на широкі можливості реалізації стимулюючої функції контролю, що досягається за допомогою тематично-рейтингової системи оцінювання, особливого значення набуває визначення методики та техніки її застосування в навчальному процесі. Впровадження тематично-рейтингової системи оцінювання послідовно проходить три етапи: підготовчий, діяльнісний і заключний. Переваги тематично-рейтингової системи оцінювання порівняно з традиційною полягають у тому, що: тематично-рейтингова система оцінювання призводить до взаємопов'язаності всіх понять, правил, теорій, законів, а це, в свою чергу, сприяє логічному сприйманню теми та навчальної дисципліни; забезпечує багаторазове повторення навчального матеріалу та його свідоме засвоєння; ширше використовуються міжпредметні зв'язки. Систематично здійснюване оцінювання веде до кращої реалізації провідних функцій контролю. Крім того, тематично-рейтингова система оцінювання істотно впливає на різні види, форми та методи навчання.

У визначенні рейтингу студента діяльність викладача проходить два етапи: 1) оцінювання всіх видів навчальних робіт на заняттях (поточний рейтинг); 2) сума балів за попередній етап підсумовується з балами, одержаними на іспиті (підсумковий рейтинг).

Запровадження тематично-рейтингової системи оцінювання, що входить до системи контролю, сприяє вдосконаленню методики проведення лекційних, лабораторних і семінарських занять, визначенню важких для засвоєння фрагментів теми, підвищенню рівня професійної підготовки. Тематично-рейтингова система оцінювання ЗУН студентів застосовується до такого виду опорних робіт, як тестування (комп'ютерне і безмашинне). Об'єктивність контролю та єдність вимог при комп'ютерному тестуванні забезпечується завдяки більшій відокремленості процедури оцінювання від педагога. У межах тестових завдань реалізується діяльність розпізнавання та діяльність відтворення знань і виконання дій за алгоритмом (у стандартних і нестандартних умовах). Формування бази для виявлення творчого потенціалу студента без тестових завдань значно уповільнюється. Результати опитування, анкетувань студентів стосовно стимулюючої функції контролю у тематично-рейтинговій технології навчання засвідчують про її більшу дієвість порівняно з проявом цієї функції під час традиційного навчання.

Висновки. Таким чином, треба зазначити, що контроль ЗУН як необхідний компонент навчального процесу зумовлює діяльність викладача, яка включає дії, спрямовані на підвищення готовності студентів до навчально-пізнавальної діяльності. Рівень сформованості мотиваційної сфери проявляється через такі показники, як: глибина усвідомленості прагнень до знань, розвиток вміння висувати аргументовані вимоги щодо змісту навчання; міцність поєднання різних мотивів навчання; чіткість визначених цілей навчання; стійке бажання до отримання позитивних емоцій у ході навчально-пізнавальної діяльності, визначеність напрямку навчальних інтересів.

Ефективність контролю як компоненту навчання зумовлюється оптимальним поєднанням різних його видів. Стандартизований контроль, в основі якого лежить тестування за допомогою ПК, є важливим компонентом інноваційних технологій навчання, спрямованих на розвиток особистості. Використання ПК як засобу навчання дає змогу підвищити частоту контролю за кожним елементом знань, потрібних для засвоєння; підвищити рівень реалізації однієї з провідних функцій контролю – стимулюючої; диференціювати й індивідуалізувати контроль за навчально-пізнавальною діяльністю студентів. Це позитивно позначається на формуванні їхньої мотиваційної сфери учіння, рівні самостійності навчально-пізнавальної діяльності і, як наслідок, на рівні навченості та научуваності. Ефективність використання ПК під час контролю зумовлюється адекватним змістовим і методичним забезпеченням цього процесу.

Список використаної літератури

1. Бочарнікова В. М. Вплив тестового контролю на сприймання студентами лекційного матеріалу / В. М. Бочарнікова // Нові інформаційні технології навчання в учбових закладах України / Зб. ст. Доповіді шостої Української наук. – метод. конф.. – Одеса, 1998. – Ч. 1. – С. 46–52.
2. Гетало В. П. Проблеми модернізації навчального процесу з урахуванням потреб малого бізнесу / В. П. Гетало // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 3. – С. 49–50.
3. Гурч Л. М. Впровадження інноваційних педагогічних технологій: вимоги сучасності / Л. М. Гурч // Проб. і персп. розв. фін. системи України. – 2003. – Вип. 9. – С. 151–153.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004.
5. Ситуаційна методика навчання: укр-раїнський досвід. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. – С. 19–27.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2015.

Шмелькова Г. М., Шпакова Н. Г. Роль и место инновационных методов контроля в учебном процессе высшей школы

Статья привлекает внимание к одному из путей улучшения качества образования, эффективного управления подготовкой специалистов в высшей школе, а именно к повышению уровня осуществляемого контроля за учебно-познавательной деятельностью студентов. Подчеркивается необходимость изучить педагогические условия применения контроля как действенного пути стимулирования студентов во время обучения. Считается несомненной актуальность потребности в дальнейшей разработке

проблемы применения контроля с целью педагогического стимулирования, совершенствования и практического внедрения его в составе инновационной технологии обучения. В ходе исследования обнаружены оптимальные педагогические условия реализации стимулирующей функции контроля успеваемости студентов высшей школы. Основательно доказано, что контроль успеваемости как необходимый компонент учебного процесса предопределяет деятельность преподавателя, которая включает действия, направленные на повышение готовности студентов до учебно-познавательной деятельности. Отражен тот факт, что уровень сформированности мотивационной сферы проявляется через такие показатели, как глубина осознанности стремлений к знаниям, развитие умения выдвигать аргументированные требования относительно содержания обучения; прочность сочетания разных мотивов обучения; четкость определенных целей обучения; стойкое желание к получению позитивных эмоций в ходе учебно-познавательной деятельности, определенность направленности учебных интересов.

Ключевые слова: *эффективность контроля, компонент учебы, стандартизированный контроль, тестирование с помощью ПК, инновационные технологии учебы, функции контроля, мотивационная сфера учебы, уровни самостоятельности учебно-познавательной деятельности.*

Shmelkova G., Shpakova N. A Role and Place of Innovative Methods of Control in Educational Process of Higher School

The article is devoted to one of ways of educational quality improvement, effective management preparation of specialists at higher school, to the increasing of level of the control in educational activity of students. A necessity to learn the pedagogical terms of control application as an effective way of stimulation of students to studying is underlined. The significant actuality of necessity is considered in future to development of problem of application of control with the aim of pedagogical stimulation, perfection and practical introduction of innovative technology of studies. During the research it has been found out the optimal pedagogical terms of realization of stimulating function of control of students studying at higher school. It is thoroughly well-proved that control of studying is the necessary component of educational process. It is pointed out that teacher's activity, that includes the actions sent to the increase of readiness of students to educational-cognitive activity is very important. It has been shown, that the level of motivational sphere formed can be shown up through such notions, as the depth of realized aspiring to knowledge, development of ability to pull out the argued requirements in relation to maintenance of studies; durability of combination of different reasons of studies; clearness of certain goals of studies; proof desire to the receipt of positive emotions during educational-cognitive activity, definiteness of direction of educational interests.

It has been defined that control objectiveness and general requirements in computer testing are carried out due to disunity of assessment from the teacher. Within the framework of tests recognition activity and reproduction of knowledge activities and action performing are fulfilled. The basic forming to identify creative potential of students without tests become rather slow. It has been found out that control functions in context-ranking technology are active comparing to the traditional way of studying.

Key words: *efficiency of control, components of studies, standardized control, testing by means of the personal computer, innovative technologies of studies, control function, motivational sphere of studies, levels of independence of educational-cognitive activity.*